

CƏNUBİ QAFQAZDA DIALOQ: SABİTLİK, TƏHLÜKƏSİZLİK VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Ülviyyə Qurbanova

Bakı Dövlət Universiteti, müəllim
ulviaqurbanova@yahoo.com

Xülasə. Məqalədə Cənubi Qafqazda sabitliyi, təhlükəsizliyi təmin etmək üçün Türkiyə və Azərbaycanın təklif etdiyi “3+3” əməkdaşlıq formatı, həmin formatın Azərbaycan-Gürcüstan-Ermənistan məsləhətləşmələrinin siyasi və iqtisadi əsasları kimi çıxış edəcəyi, Azərbaycanla Ermənistan arasında sülh müqaviləsinin imzalanması, delimitasiya və demarkasiyanın gerçəkləşdirilməsi, Zəngəzur dəhlizinin yaradılması zərurəti araşdırılmışdır. Müəllif Cənubi Qafqazda sabitliyin və təhlükəsizliyin təmin olunmasında beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan “Ümumi Qafqaz Evi” konsepsiyasının təşəkkülündən, Azərbaycanın iqtisadi potensialının enerji layihələrinin, enerji siyasətinin, yeni layihə olaraq elektrik enerjisinin dünya bazarlarına ixracının, nəqliyyat dəhlizlərinin, Gürcüstanın və ölkəmizin tranzit potensialından uğurla istifadə edilməsinin regional inteqrasiyada həlledici rol oynamasından da bəhs etmişdir.

Məqsəd-Cənubi Qafqazda 44 günlük II Qarabağ müharibəsindən sonra sülh, əmin-amanlıq, təhlükəsizliyin təmin edilməsini, regional əməkdaşlığın həyata keçirilməsini politoloji aspektdən araşdırmaqdır.

Metodologiya-Məqalədə Azərbaycanın regional əməkdaşlığının formalaş-masında və inkişafında obyektiv amillərin retrospektiv təhlili, onun əsas mərhələlərinin müəyyən edilməsi və təhlili diqqəti cəlb edir ki, bu da müəyyən siyasi qərarların qəbul edilməsinin məntiqini anlamağa imkan verir. Cənubi Qafqazda regional əməkdaşlığı və inteqrasiyanı aşkar etməyə imkan verən sistemli metod xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İşdə müqayisəli metoddan və kontakt-təhlil prinsipindən də istifadə edilmişdir.

Elmi yenilik-Azərbaycanın qonşu dövlətlərlə münasibətlərdə strateji hədəflərinin, regional əməkdaşlıq formatlarının sistemli təhlili aparılıb, Azərbaycanın Gürcüstan, Ermənistan Rusiya, İran, Türkiyəyə münasibətdə regional siyasətinin xüsusiyyətləri aşkar edilib, Azərbaycanın yanacaq-energetika kompleksinin əsas inkişaf istiqamətləri nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış, Azərbaycan Respublikasının iqtisadi potensialının regional inteqrasiyanın təmin edilməsində rolu aşkar edilmişdir.

Açar sözlər: Cənubi Qafqaz, “3+3”, “3+2” formatları, Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan, iqtisadi potensial, “Ümumi Qafqaz evi”, təhlükəsizlik

Giriş

Azərbaycanın 44 günlük Vətən müharibəsində qələbəsindən sonra Cənubi Qafqazda yeni geosiyasi və geoiqtisadi şərait yarandı.

Qardaş Türkiyənin və Azərbaycan Respublikasının dövlət başçıları Cənubi Qafqaz ölkələrinə və qonşu dövlətlərə “3+3” əməkdaşlıq formatı təklif etdilər. Bu format Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan, Türkiyə, Rusiya və İran üçün əlverişli iqtisadi inkişaf vəd edirdi. Həmin formatda birləşəcək ölkələr birlikdə böyük əraziyə, güclü iqtisadiyyata, hədsiz maliyyə imkanlarına, milyonlarla əhali sayına malikdirlər.

“Hesablamalara görə, “3+3” formatında olan ölkələrin ümumi iqtisadiyyatı 3 trilyon dollara yaxındır ki, bu da ABŞ, Çin, Yaponiya və Almaniyadan sonra dünyanın 5-ci ən böyük iqtisadiyyatı deməkdir. Bu yeni format 331 milyon nəfər əhalisi ilə dünyada 3-cü, ərazisinə görə isə birincidir. Bu miqyas onu göstərir ki, bu formata daxil olan ölkələr arasında qarşılıqlı sərmayə qoyuluşu, sənaye, aqrar və xidmət sektorunda əməkdaşlıq imkanları çox genişdir.”[5]

3+3 formatını Gürcüstan istisna olmaqla, əksər maraqlı ölkələr qəbul etdiklərini bəyan etmişlər. Gürcüstan ərazilərini işğal etmiş Rusiya ilə bir formatda olmağı istəmədiyini bildirmişdir. Lakin son vaxtlar İran Cənubi Qafqazda vəziyyəti gərginləşdirmə xətti götürərək Zəngəzur

dəhlizinin açılmasına qarşı çıxır, Ermənistanı açıq şəkildə dəstəkləyir. Azərbaycan və Türkiyə Zəngəzur dəhlizinin açılma-sında maraqlıdır. Azərbaycan Cənubi Qafqazda yeni iqtisadi inkişaf modeli, “Ümumi Qafqaz Evi” ideyasını irəli sürür, özünün iqtisadi potensialından regional inteqrasiyanın gücləndirilməsi üçün güclü vasitə kimi istifadə edir. Rusiya da həm 3+3 regional əməkdaşlıq formatının, həm də Zəngəzur dəhlizinin gerçəkləşməsini istəyir, bunu sanksiyaların nəticələrini yüngülləşdirən bir amil kimi dəyərləndirir. Eyni zamanda, adı çəkilən format Azərbaycan-Gürcüstan-Ermənistan məsləhətləşmələrinin siyasi və iqtisadi əsaslarını təşkil edir. Bu ölkələrin xarici siyasət istiqamətləri müxtəlif olsa da, onları vahid “Qafqaz evi” ideyası birləşdirə bilər. Gürcüstan qərbyönümlü siyasət yürüdür, Avropa İttifaqına və NATO-ya inteqrasiya olunmaq istəyir, Ermənistanla zəif regional əlaqələri var.

Azərbaycan balanslı xarici siyasət yürüdür, Türkiyə, Gürcüstan və Rusiya ilə sıx strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlik əlaqələrinə malikdir, Ermənistanla münasibətləri normallaşdırmaq istəyir.

Azərbaycan-Gürcüstan-Ermənistan məsləhətləşmələrinin siyasi və iqtisadi əsasları

Azərbaycan və Türkiyənin 44 günlük Vətən müharibəsi bitdikdən sonra yeni geosiyasi şəraitə uyğun olaraq irəli sürdüyü “altılıq” formatında regional əməkdaşlıq platforması artıq ciddi məsləhətləşmə və müzakirə obyektinə çevrilmişdir. “Altılıq” formatı Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya, İran və Ermənistan arasında iqtisadi, nəqliyyat əlaqələrinin yaradılmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycan Gürcüstanla siyasi və iqtisadi sahələrdə məsləhətləşmələri və əlaqələri gücləndirdiyi halda, Ermənistanla razılışmaya nail ola bilmir. Çünki Ermənistan destruktiv siyasət yürüdür, müxtəlif bəhanələrlə sülh müqaviləsini bağlamaqdan yayınır. “Azərbaycanın iki dövlət arasında münasibətlərin yaradılması üçün baza prinsiplərinə dair təkliflərində beş prinsipdən biri tərəflərin bir-birilərinin suverenliyi, ərazi bütövlüyü, beynəlxalq sərhədlərinin toxunulmazlığı və siyasi müstəqilliyini qarşılıqlı şəkildə tanımasıdır. İkincisi, bu dövlətlərin bir-birinə qarşı ərazi iddialarının olmamasının qarşılıqlı təsdiqi və gələcəkdə belə bir iddianın qaldırılmayacağına dair hüquqi öhdəliyin götürülməsidir. Üçüncüsü, dövlətlərarası münasibətlərdə bir-birinin təhlükəsizliyinə hədə törətməkdən, siyasi müstəqillik və ərazi bütövlüyünə qarşı hədə və gücdən istifadə etməkdən, habelə BMT Nizamnaməsinin məqsədlərinə uyğun olmayan digər hallardan çəkinilməsidir. Dördüncüsü, dövlət sərhədinin delimitasiyası və demarkasiyası, diplomatik münasibətlərin qurulması, nəhayət, beşincisi, nəqliyyat və kommunikasiyaların açılışı, digər müvafiq kommunikasiyaların və qarşılıqlı maraq doğuran digər sahələrdə əməkdaşlığın yaradılmasıdır.” [3]

2022-ci il oktyabrın 24-də dövlət başçısı İlham Əliyevin Gürcüstana işgüzar səfəri çərçivəsində Məxeta rayonundakı Muxrani sarayında “Qarabağ xanlığının irsi” sərgisi ilə tanışlıqdan sonra Gürcüstanın Baş naziri İrakli Qaribaşvili ilə birgə mətbuata bəyanatla çıxışları zamanı Azərbaycan prezidenti Cənubi Qafqazda dialoq formatı olaraq, “Azərbaycan-Gürcüstan-Ermənistan məsləhətləşmələrinin başlanmasının” zəruriliyi ideyasını irəli sürdü. Azərbaycanla “tarixi əlaqələrə və qarşılıqlı hörmətə əsaslanan mehriban, sıx qonşuluq, misilsiz dostluq münasibətləri və strateji tərəfdaşlıq əlaqələri olan” Gürcüstan regional diloqu, Azərbaycan və Ermənistan arasında olan təmasların, iki ölkə arasında sülh prosesinin həyata keçməsinə, regiondakı mehriban qonşuluq əlaqələrinin, əməkdaşlıq formatının gücləndirilməsini, həmçinin Prezident İlham Əliyevin Cənubi Qafqazda əməkdaşlıq formatının yaradılması barədə Praqada irəli sürdüyü təşəbbüsü dəstəklədiyini bəyan etdi.

Prezident İlham Əliyev bəyanatında əsrlər boyu Azərbaycan və Gürcüstan xalqlarının dostluq, qardaşlıq, mehriban qonşuluq şəraitində yaşadıklarını, dövlətlərarası əlaqələrin də bu möhkəm təməl üzərində qurulduğunu, hazırda strateji tərəfdaşlıq əlaqələrinin demək olar ki, müttəfiqlik səviyyəsinə yüksəldiyini bildirdi. Bunun səbəbi bir çox sahələr üzrə Gürcüstanla Azərbaycanın ikitərəfli formatda fəal əməkdaşlıq etməsi, eyni zamanda beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində daim bir-birini dəstəkləməsi, bütövlükdə Avropa üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən çox sayda mühüm layihələrin reallaşdırılmasında birgə iştirak etmələridir. Dövlət başçılarının birinci Qarabağ müharibəsindən sonra yaranmış şəraitdə Cənubi Qafqazda dialoq, təhlükəsizliklə bağlı olan məsələləri ciddi müzakirə etdilər:

”Biz hesab edirik ki, Qarabağ münaqişəsi başa çatandan sonra vaxt gəlib çatıb ki, Azərbaycan və Ermənistan sülh müqaviləsi imzalasınlar. Hər halda, bizim niyyətimiz bundan ibarətdir. Biz beş əsas prinsipdən ibarət təkliflərimizi Ermənistan tərəfinə təqdim etdik. Ümid edirik ki, Ermənistan tərəfi də

siyasi iradə göstərərək beynəlxalq birlik tərəfindən tanınan bu əsas təməl prinsiplər əsasında Azərbaycanla sülh müqaviləsini imzalayacaqdır. Əgər belə olarsa, Cənubi Qafqaza sülh gələcək və eyni zamanda əməkdaşlıq üçün imkanlar yaranacaqdır. Bu gün, eyni zamanda söhbət əsnasında Gürcüstan-Azərbaycan-Ermənistan məsləhətləşmələrinin başlanması haqqında fikir mübadiləsi apardıq. Əgər Ermənistan tərəfi buna hazırdırsa, biz buna hazırıq.”[2]

Azərbaycanın irəli sürdüyü 5 baza prinsiri məsləhətləşmələrin siyasi, iqtisadi, diplomatik əsaslarını təşkil edir. Ermənistan isə “Dağlıq Qarabağın statusu”, “Minsk qrupunun bərpası”, “Rusiya sülhməramlılarının Azərbaycanın Qarabağ bölgəsində müvəqqəti qalma müddətinin uzadılması” kimi cəfəng ideyalarla beynəlxalq ictimaiyyəti çaşdırmağa çalışır.

Ermənistan Baş naziri Ermənistan parlamentində büdcə müzakirələri zamanı çıxışında onun Rusiya sülhməramlılarının Qarabağda qalma müddətinin uzadılması ilə bağlı təklifinin rədd edildiyini qeyd edib.

“Biz mandatı qeyri-müəyyən müddətə - 5, 20 ilə - uzatmağı təklif etdik. Bu təklif qəbul olunmasa da, fikrimcə, məsələ artıq aktuallaşmış və gündəliyə salınacaq”, - Paşinyan deyib.[8]

Rusiya Prezidenti Vladimir Putinin son Soçi görüşündən sonra mətbuata açıqlamasında “Rusiya sülhməramlılarının Dağlıq Qarabağdakı mandatının uzadılması məsələsi gələcək danışıqlardan asılıdır” - demişdi.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın irəli sürdüyü 5 prinsipin 5-ci prinsipi kommunikasiyaların, o cümlədən Zəngəzur dəhlizinin açılması məsləhətləşmələrin iqtisadi əsasını təşkil edir. Ermənistan Zəngəzur dəhlizinin açılmasından Azərbaycana siyasi təzyiq vasitəsi kimi istifadə edir.

Siyasi ekspertlər Zəngəzur dəhlizinin lokal, regional və beynəlxalq əhəmiyyət kəsb edəcəyindən bəhs edirlər. Zəngəzur dəhlizi keçəcəyi Azərbaycanın cənub-qərb rayonları, Ermənistanın Zəngəzur (Sünik) bölgəsi və Türkiyənin şərq vilayətlərinin lokal inkişafına təkan verə bilər. Siyasi ekspert C. Əhməd xanlı dəhlizin regional əhəmiyyətindən danışarkən onun alternativlik təşkil etməsini xüsusi qeyd edir: “Birincisi və ən əhəmiyyətli, Türkiyə və Mərkəzi Asiya arasında yeni marşrutun ortaya çıxmasıdır. Xüsusilə, Türkiyə bu istiqamət üzrə regional rəqibi olan İrandan asılılığın azaldılması və Mərkəzi Asiya ilə bağlantısının daha məqbul ölkələrdən keçməsinə maraqlıdır. Artıq uzun müddətdir ki, Gürcüstan- Azərbaycan vasitəsilə şimal istiqamətdən bunu təmin edən Türkiyə, analoji xəttin Ermənistan-Azərbaycan marşrutu üzrə cənub istiqamətində də əldə etmək məqsədindədir. Digər tərəfdən, yeni dəhliz türk dünyası ölkələrinin Türkiyəyə diqqətinin artmasına gətirib çıxarır. Təbii ki, bu proses həm də Xəzər dənizində gəmi nəqliyyatının artmasında stimullaşdırıcı faktor kimi rol oynayacaq. İkincisi, Zəngəzur dəhlizinin gerçəkləşməsi regional siyasi konfigurasiya çərçivəsində böyük önəm kəsb edən Azərbaycanın əsas ərazisi və Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə alternativ keçid yaradacaq ki, bu da İranın Azərbaycan üzərindəki ən vacib rıçaqlarından olan “Naxçıvan tranziti” məsələsinin təsirini azaldacaq. Bundan əlavə, Zəngəzur dəhlizinin Rusiya və Türkiyə arasında Gürcüstandan yan keçən yeni istiqamət təklif etməsi dəhlizin regional müstəvidə başqa bir əhəmiyyətli dəyişikliyədir.”[4]

Ekspert Zəngəzur dəhlizinin beynəlxalq qitələrarası əhəmiyyətini isə Çinin son illərdə artan iqtisadi nəqliyyat şəbəkəsinə yeni bir alternativlik təşkil etməsində görür.

“Bu alternativlik Çindən gələn malların Türkiyənin şərq vilayətlərinə, oradan da Aralıq dənizi və ya İstanbul boğazları vasitəsilə Avropaya daşınmasını təklif edir. Beləliklə də, yaxın gələcəkdə Şərq-Qərb nəqliyyat dəhlizinə inteqrasiya edilməsi fonunda Zəngəzur dəhlizi Avropa və Asiya qitələri arasında önəmli ticarət marşrutu kimi çıxış etmək potensialına”[4] malik olacaqdır.

Erməni eksretləri də 2020-ci ildə Qarabağda müharibə və onun nəticələrinin mövcud qərar qəbul etmə sisteminin transformasiyasına gətirib çıxardığını etiraf edirlər. Onlar belə iddia edirlər ki, indi bölgədə gedən proseslərə “Türkiyə açıq şəkildə təsir edir”. Guya “Türkiyə Silahlı Qüvvələri Azərbaycanda təmsil olunur”. Erməniləri iki ölkənin mütəmadi olaraq birgə hərbi təlimlər keçirməsi çox qıcıqlandırır. Ekspertlər “Ermənistanın yeni reallıqları qəbul etməyə və qonşu dövlətlə əlaqə saxlamağa məcbur olduğunu” da dilə gətirirlər. Onlar iki ölkə - Türkiyə və Azərbaycan liderlərinin Cənubi Qafqazda dialoq qurmağa hazır olduqları barədə bəyanatlarının əhəmiyyətini aşağı salmağa çalışırlar. Ermənilər bu vəziyyətdə Ankaranın “müharibədə uduzmuş və açıq-aşkar zəifləmiş İrəvandan siyasi baxımdan nə tələb edəcəyi məsələsinə “ çox şübhə ilə yanaşırlar.

Ermənistan iqtidarı istənilən ağırlı məsələni müzakirə etməyə və istənilən liderlə görüşməyə hazır olduğunu bildirir. Ermənilər “nəqliyyat dəhlizi” anlayışının fərqli hüquqi statusa malik olduğunu, çox vaxt dəhlizin çəkildiyi ölkənin nəinki ona nəzarət etmədiyini və tranzit üçün dividend almadığını, həm də bu ərazi üzərində hüququnu itirdiyini düşünürlər. Ona görə də onlar Azərbaycan və Türkiyə liderlərinin daim haqqında danışıqları “Zəngəzur dəhlizi” həyata keçirilsə, standart tranzit yol olmayacağını iddia edirlər.

Erməni müxalifəti problemi məhz “bədnam dəhlizdə” görür. Müxalifət Türkiyə və Azərbaycanla münasibətlərin qurulması faktına qarşı deyil. Amma onlar əmindir ki, Paşinyan hökuməti ölkənin milli maraqlarına xələl gətirmədən bunu edə bilməz. Müxalifət Türkiyə ilə heç bir ilkin şərt olmadan əlaqələrin qurulmasını dəstəkləyir: “Lakin Türkiyə nəinki Qarabağ məsələsini gündəmdə saxlamır, əksinə, Ermənistanın Zəngəzur (Sünik) bölgəsindən dəhliz təmin etməsi ideyasını irəli sürür. Bu şəraitdə münasibətlərin normallaşması prosesi ölkəmizin milli maraqlarına uyğun gəlmir”, - “Mənim şərafim var”-deyə müxalifət fraksiyasının deputatı Tiqrən Abramyan bildirib.”[11]

Erməni ekspertləri Cənubi Qafqazda yeni formatda qərarların necə veriləcəyi maraqlandırır. Ohlar 44 günlük müharibədən sonra Ermənistan hakimiyyətinin Azərbaycan və Türkiyəyə “dəhliz”in açılması imkanını daima və qəti şəkildə inkar etdiyini, amma İrəvanın öz mövqeyini müdafiə edə biləcəyinə əminlik olmadığını və buna səbəb kimi regionda qüvvələr nisbətinin dəyişdiyini göstərir.

Türkiyə və Azərbaycanın regional problemlərin həlli üçün irəli sürdükləri “3+3” adlı yeni format bir tərəfdən, Türkiyə, İran və Rusiyanın, digər tərəfdən isə Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstanın iştirakını nəzərdə tutur. Tehran və Moskva bu təşəbbüsə müsbət reaksiyaverdi, çünki Moskva üçün bu, Qərbin iştirakı olmadan Cənubi Qafqazda qərarlar qəbul etmək, Türkiyə üçün beynəlxalq mövqeyini gücləndirməkdirsə, imkanı, İran üçün də ikinci Qarabağ müharibəsindən sonra itirdiyi mövqeləri geri qaytarmağa cəhd kimi “dəyərləndirilir”. Eyni zamanda Azərbaycanın da bu təşəbbüsü dəstəkləməsi, lakin Gürcüstan hakimiyyətinin Rusiyanın olduğu heç bir formatda iştirak etməyəcəyini bəyan etməsi də diqqətə çatdırılır.

Paşinyan bildirib ki, Ermənistan hakimiyyəti regional əməkdaşlıq imkanlarına aid məsələlər maraqlıdır və “3+3” formatı ilə bağlı təşəbbüsə xüsusi diqqət yetirir, lakin bununla belə, ölkə hakimiyyəti “3+3”ə ehtiyatla yanaşır. İrəvan yeni formatda hansı məsələlərin müzakirə olunacağını anlamaq niyyətindədir.

“Bizim mövqeyimiz belədir: mümkün 3+3 formatının gündəliyində elə məsələlər olmamalıdır hansılar ki, biz artıq başqa formatlarda müzakirə edirik. Xüsusilə, regional kommunikasiyaların açılması məsələsi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsi və s.”[11]

Erməni eksperti Xaçatryan bu barədə belə deyir. “Əgər söhbət konkret addımlardan gedirsə, o zaman Ermənistanın orada iştirak etməmək imkanı olmayacaq.

Regionda yeni qərar qəbul etmə sistemi İrəvan üçün məqbuldurmu? Belə konfigurasiyada Ermənistan öz milli maraqlarını müdafiə edə biləcəkmi? Türkoloq Ruben Safrastyan əmindir ki, Türkiyə bununla, nəhayət, Cənubi Qafqaz regionunda möhkəmlənməyə çalışır:

“Bu, Türkiyənin təklifidir, məqsədi Cənubi Qafqaz Rusiya və Türkiyənin təsir dairələrinə bölməkdir. Burada İranın da iştirakı gözlənilir, amma hamımız bunun ikinci dərəcəli olduğunu başa düşürük. Cənubi Qafqaz geosiyasi baxımdan bölmək nə deməkdir? Türkiyə baxımından bu, bir qələbədir. Çünki Türkiyənin bölgədə diktə edən qüvvə kimi, fəaliyyət göstərməyə qanuni haqqı olacaq”.[11]

Ekspertin fikrincə, bu format çərçivəsində Ankara da, Bakı da İrəvana təzyiqlərini davam etdirəcək. Bu prosesin nəticəsi Qarabağ məsələsinin həlli formatının dəyişməsi olacaq:

“Layihənin əsas məqsədlərindən biri Minsk qrupunun formatını sıxışdırıb çıxarmaqdır. Türkiyənin Minsk qrupunun bu vəziyyətdə faydasız olması, bölgədəki prosesləri, o cümlədən Qarabağla bağlı məsələləri Türkiyə və Rusiyanın müəyyən etməli olması barədə açıqlamaları heç də təsadüfi deyil. Safrastyan hesab edir ki, Minsk qrupunun formatının dəyişdirilməsi Ermənistanın maraqlarına uyğun ola bilməz. Müharibədən sonra Ermənistan dəfələrlə bəyan edib ki, Qarabağ münaqişəsi həll olunmayıb və ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqlar prosesini bərpa etmək lazımdır.

Göründüyü kimi, Ermənistan hakimiyyəti, müxalifəti, ekspertləri və ictimaiyyəti müxtəlif cəfəng bəhanələrlə Azərbaycanın irəli sürdüyü təməl prinsirlərin həyata keçməsinə əngəl olmağa çalışırlar.

Ümumi “Qafqaz Evi” konsepsiyası beynəlxalq təcrübə kontekstində

Azərbaycanın Cənubi Qafqazda yaratmaq istədiyi regional əməkdaşlıq formatı, tarixi XIX əsrə gedib çıxan “Ümumi Qafqaz Evi” ideyasının yenidən gündəmə gəlməsinə səbəb oldu. Bu ideya XX əsrin sonlarında Şimali və Cənubi Qafqazda yenidən aktuallaşdı. 1992-ci ilin sentyabr ayında Çeçenistanın ilk prezidenti Cövhər Dudayev “Ümumi Qafqaz Evi” təşkilatı yaratmaq istəsə də, o, forum kimi qeyd olundu. Lakin “Qafqaz evi” ideyası Rusiyanın Çeçenistana hərbi təcavüzü nəticəsində həyata keçmədi. Azərbaycanın Ümummilli lideri Heydər Əliyev Qafqaz ölkələrinin birliyi ideyasını dəfələrlə səsləndirmişdir. Həmin ideya sonralar Türkiyənin mərhum prezidenti Süleyman Dəmirəl və Gürcüstanın sabiq rəhbərləri Eduard Şevardnadze və Mixail Saakaşvili tərəfindən müdafiə olunmuşdur.

1996-cı il martın 8-də ulu öndər Heydər Əliyevin Gürcüstana rəsmi səfəri zamanı 2 dövlət başçısının imzaladığı birgə Bəyannamə “Ümumi Qafqaz Evi” ideyasının həyata keçirilməsi yolunda ilk addım oldu. Lakin Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü nəticəsində yaranan Qarabağ münaqişəsinin uzun zaman həll edilməməsi “Ümumi Qafqaz Evi” ideyasının həyata keçməsinə əngəl oldu.

“Qafqaz Evi” ideyası Azərbaycan, Gürcüstan və Şimali Qafqaz xalqlarının təhlükəsizlik və əməkdaşlıq forumu hesab olunur.

“Azərbaycan çeçen, gürcü və Dağıstan xalqları ilə tarixi dostluğunu bərpa etmək üçün bu ideyanı mütləq gerçəkləşdirməlidir. İdeyanın gerçəkləşməsinin qarşısını alan Rusiya və Ermənistanıdır. Ermənilər Qarabağ savaşı zamanı Rusiya KİV-lərində məlumat yayırdılar ki, çeçenlər Azərbaycana döyüşçü yardımını edir. Çeçenistan rəhbəri Cövhər Dudayevin Bakıya gəlməsi, daha sonra onun Gürcüstan lideri Eduard Şevardnadze ilə görüşməsi erməni və rusları narahat edirdi. Bu ideyanın gerçəkləşməsində Rusiya öz maraqlarını güdüdü. Bununla da Moskva tərəfindən təklif edilən “3+1” modeli ortaya atıldı. Buna görə Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan və Rusiyanın yanında, Çeçenistan istisna olmaqla, “Qafqaz Evi” yaradılmalı idi. Daha sonra isə “3+3+2”, yəni Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan, həmçinin Rusiya, Türkiyə, İran və ABŞ-AB modeli gündəmə gətirildi. Bu gün də ideyanın reallaşması üçün iki model üzərində təkliflər var. Lakin ortaq məxrəc əldə etmək çətindir. Çünki “Qafqaz Evi”-nə daxil olacaq dövlətlərin müxtəlif coğrafi məkanlara və altmədəniyyətlərə aid olmaları problemlər yaradır”.[7]

Bundan sonra bütün dövrlərdə Rusiya və Ermənistan “Qafqaz Evi” ideyasının əleyhinə çıxmışlar.

Buna bənzər ideya beynəlxalq aləmdə Skandinaviya və Cənub-Şərqi Asiya ölkələrində artıq reallaşmışdır və “Qafqaz Evi” ideyası yaradılarkən həmin beynəlxalq təcrübələrdən istifadə olunmalıdır.

“Buna görə də əməkdaşlıq yollarının axtarışı təcrübəsi və xüsusi olaraq Skandinaviya ölkələri üçün regional təşkilat yaratmaq cəhdləri praktiki maraq doğurur. Bunu təhlil edərək regional təşkilatın yaradılmasında müsbət və mənfi cəhətləri, nailiyyətləri və əməkdaşlığın obyektiv sərhədlərini ayırmaq nisbətən asandır, şimal ölkələrinin inteqrasiya prosesinə təsir edən daxili və xarici amilləri təcrid etmək asandır.”[10]

Dünyanın bir çox digər bölgələrindən fərqli olaraq Avropanın şimalı, II Dünya müharibəsindən sonrakı onilliklərdə əhəmiyyətli sabitlik ilə xarakterizə olunan region idi. Soyuq müharibənin ən gərgin illərində belə Şimali Avropa regionu Avropada, vəziyyətin bir neçə dəfə kəskinləşməsinə baxmayaraq, beynəlxalq münaqişələr və ziddiyyətlər sferasından kənarında, sakit və dinc vəziyyətdə qaldı.

“Avropanın şimalında yerləşən ölkələr ilə (Finlandiya, İsveç, Danimarka, Norveç, İslandiya) digər Avropa ölkələri arasındakı, tarixi, mədəni, iqtisadi və ictimai-siyasi amillərdəki, dövlət quruluşundakı fərq coğrafi mövqedən əlavə (üç ölkə konstitusiyalı monarxiya, ikisi isə parlamentli respublikadır) prinsipial əhəmiyyət kəsb etmir. Burada demokratik ənənələr və institutlar inkişaf etmiş, həmkarlar ittifaqı hərəkatı həmişə fəal rol oynamışdır. Avropa ölkələri arasında münasibətlərdə milli ziddiyyətlərə, qarşılıqlı ərazi iddialarına, böyük siyasi və iqtisadi münaqişələrə və ən əsası hərbi toqquşmalara təsadüf olunmur”[10]. Bircə, Cənubi Qafqaz ölkələri Skandinaviya ölkələrindən məhz bu cəhətləri əxz etməlidirlər.

Şimali Avropa ölkələrinin müxtəlif xarici siyasət kursu yeritməsinə, bəzilərinin müxalif bloklardan birinə üzv olmalarına, digərlərinin isə neytrallığı seçməsinə baxmayaraq, onların hamısı sülh işinə sadıqlıqlarını göstərərək, heç bir zaman ərazilərindən aqressiv məqsədlər üçün istifadəyə yol vermirlər.

Əvvəla, bu, Norveç və Danimarka hökumətləri tərəfindən sülh dövründə xarici silahlı qüvvələrə öz ölkələrinin ərazisində hərbi bazaların yerləşdirilməməsi ilə bağlı rəsmən elan edilmiş prinsipdir ki, bu da sonradan nüvə silahının yerləşdirilməməsi ilə bağlı bəyanatla tamamlanır. Digər NATO-ya üzv ölkələrin siyasətində analoqu olmayan, “qeyri-əsas” və “qeyri-nüvə siyasəti” adlandırılan bilən bu prinsiplər müəyyən dərəcədə digər Skandinaviya dövlətlərinin təhlükəsizlik maraqlarını nəzərə almaq istəyindən xəbər verir.

Avropanın müasir siması subregional əməkdaşlığın intensivləşməsi ilə xarakterizə olunur. Bu proses Avropanın qarşılıqlı əməkdaşlığa keçidinin başlanğıcı kontekstində getdikcə nəzərəcarpacaq dərəcədə güclənir, qitənin şərqində cərəyan edən köklü dəyişikliklərin ümumi fonunda inkişaf edir, eyni zamanda Qərbi Avropada inteqrasiya üçün güclü zəmin yaradır.

ASEAN bölgədə tərəfsizliyi, sabitliyi, təhlükəsizliyi təmin etmək və regionda münaqişələrin qarşısını almaq məqsədilə yaradılmışdır. Təşkilat rəsmi olaraq 1967-ci il avqustun 8-də yaradılmışdır. ASEAN – a ilk olaraq beş ölkə – İndoneziya, Malayziya, Filippin, Tayland və Sinqapur, sonralar Kamboca, Vyetnam, Laos, Myanma, Brunei daxil olmuşdur.

ASEAN-ın əsas məqsədi aşağıdakılardır:

- Bölgədə sabitlik və sülhün təmin edilməsi (BMT prinsiplərinə uyğun olaraq);
- Digər dünya quruluşları ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığın yaradılması və saxlanması;
- İştirakçı ölkələrin sosial-iqtisadi və mədəni inkişafının stimullaşdırılması.

Təşkilatın əsas sənədi əslində, onun konstitusiyası hesab edilən ASEAN Xartiyasıdır ki, Birliyin aşağıdakı əsas prinsipləri təsdiqlənmişdir.

1. Təşkilat üzv ölkələrinin suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət və hörmət.
2. Bütün mübahisəli məsələlərə və münaqişələrə sülh və konstruktiv bir həll.
3. İnsan hüquqlarına hörmət.
4. Ticarət sahəsində regional inteqrasiyanın inkişafı.

ASEAN üzvləri öz regionlarında hərbi və siyasi sabitlik məsələlərinə çox vaxt və enerji sərf edirlər. Beləliklə, 1990-cı illərin sonlarında onlar Cənub-Şərqi Asiya ölkələrində nüvə silahına mane olan bir müqavilə qəbul etdilər.”[1]

Beləliklə, Ümumi Qafqaz Evi yaradılarkən beynəlxalq təcrübədən yararlanaraq Cənubi Qafqaz ölkələri sülh işinə sadıq olmalı, ərazilərində xarici bazalar, nüvə silahı yerləşdirməməli, regional əməkdaşlığı intensivləşdirməli, qarşılıqlı əməkdaşlığa keçməli, inteqrasiyanı gücləndirməli, tərəfsizliyi, sabitliyi, təhlükəsizliyi təmin etməli, regionda münaqişələrin qarşısını almalı, sabitliyi və sülhü təmin etməli, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığı, sosial-iqtisadi və mədəni inkişafı stimullaşdırmalıdırlar.

Azərbaycanın iqtisadi potensialı regional inteqrasiyanın təkanverici qüvvəsi kimi

Azərbaycanın iqtisadi potensialı ölkənin makroiqtisadi və maliyyə ehtiyatlarını, davamlı iqtisadi inkişafı, iqtisadiyyatın modernləşməsini, neft-qaz, qeyri-neft sektorunun, elektrik enerjisi və nəqliyyat şəbəkələrinin inkişafını əhatə edir. Azərbaycan dünyada neft və qaz ölkəsi kimi şöhrət qazanmışdır. Hazırda neft strategiyasının uğurla həyata keçməsilə Azərbaycan dünya iqtisadi sistemində inteqrasiya olunur.

Azərbaycanın Rusiya və Türkiyədən sonra 3- cü ən böyük ticarət tərəfdaşı Gürcüstan hesab olunur. 2022-ci ilin 9 ayı iki ölkə arasında qarşılıqlı ticarət dövriyyəsi bir milyard dollara yaxın olub.

”Əlbəttə ki, Azərbaycanın sərmayəsi ilə həyata keçirilən layihələr bizim əməkdaşlığımızı daha da gücləndirir. Azərbaycan Gürcüstana 3 milyard dollardan çox sərmayə qoyub.” Dövlət başçısı bu sərmayəni hər iki tərəfin maraqlarına cavab verdiyinə görə qarşılıqlı faydalı sərmayə hesab edir.

Azərbaycan Cənubi Qafqazda global enerji layihələri həyata keçirərək bir sıra dünya və Avropa ölkələrini də mavi yənacaq təmin edir.

“Məlum olduğu kimi, ölkəmizi dünyanın potensial qaz ixracatçılarından birinə “Şahdəniz” yatağı çevirmişdir. “Şahdəniz” yatağının ikinci işlənmə mərhələsinin ölkəmiz üçün əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Belə ki sözügedən mərhələ çərçivəsində hasil edilən daha böyük miqdarda mavi yanacaq Azərbaycanın ixrac imkanlarını genişləndirməklə yanaşı, “Şahdəniz” qazının alıcılarının sayının da artmasına səbəb olacaq. Bu da ölkəmizin regionda, eləcə də dünyada strateji tərəfdaş kimi mövqeyini bir qədər də möhkəmləndirəcək”. [9,s.8-9]

Azərbaycan Avropa İttifaqı ölkələrində qaz layihələrini reallaşdırmaqla təkcə iqtisadi qüdrətini deyil, dünyadakı siyasi nüfuzunu da artırır, eyni zamanda Avro-panın enerji xəritəsini dəyişdirir. Azərbaycan dünya bazarlarına qaz ixracatını artırmağı planlaşdırır.

Gürcüstana səfəri zamanı dövlət başçısı İlham Əliyev Baş nazir İ.Qaribaşivili ilə Azərbaycanın gələcək enerji siyasəti haqqında geniş fikir mübadiləsi apararaq həyata keçirilmiş layihələrin artıq uğurla fəaliyyətdə olduğunu, yeni layihələrin də hazırlandığını qeyd edib.

“Bu il 22 milyard kubmetr ixracımız olacaq, gələn il daha da artacaq. Bu ilin iyul ayında Avropa Komissiyası ilə Azərbaycan arasında imzalanmış enerji sahəsində strateji tərəfdaşlığa dair Memorandumda göstərilir ki, növbəti 5 ildə Azərbaycan Avropaya qaz ixracını iki dəfə artıracaq. Beləliklə, biz planlaşdırırıq ki, 2027-ci ildə Azərbaycanın təkcə Avropaya qaz ixracatı 20 milyard kubmetrə çatacaq. Eyni zamanda, gələn il Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri xətti ilə ixrac artırılacaq. Biz bununla bərabər hazırda istismarda olmayan Bakı-Supsa neft kəmərinə də istifadə etmək istəyirik.”. [2]

Azərbaycanın planlaşdırdığı digər yeni layihə elektrik enerjisinin dünya bazarlarına ixrac edilməsidir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan bərpa olunan enerji mənbələri üzrə yüksək potensiala malikdir. Bu sahədə hələ 2004-cü ildə dövlət proqramı qəbul olunmuş, dövlət agentliyi, eləcə də qanunvericilik bazası yaradılmışdır. Ölkəmizdə yaşıl enerji məkanı prinsiplərinə əsaslanan bərpa olunan enerjiden, su elektrik stansiyalarından, hidroenerji, bioenerji, külək enerjisi, günəş enerjisindən istifadə olunur. Eyni zamanda işğaldan azad edilmiş ərazilərdə günəş enerjisi layihələri həyata keçirilir. Laçın və Kəlbəcərin dağlıq hissələrində əlverişli külək enerjisi potensialı vardır. İşğaldan azad olmuş ərazilərdəki mövcud geotermal enerjiden elektrik enerjisi istehsalı, istilik enerjisi təminatı həyata keçirilir. Bütün bunlar ölkəmizi elektrik enerjisi ixracatçısına çevirir.

“Əlbəttə, təbii ki, bizim ixrac istiqamətimiz Gürcüstandan keçir. Təkcə azad edilmiş torpaqlarda 10 gigavatt gücündə bərpa olunan enerji növlərindən istifadə etmək olar. Xəzər dənizində isə bu rəqəm 157 gigavattə çatır. Yəni, bu, beynəlxalq ekspertlər tərəfindən təsdiq edilmiş rəqəmdir və bu, çox böyük rəqəmdir. Əlbəttə ki, bu enerjini istehsal etmək və ixrac etmək bizim növbəti illərdəki vəzifəmizdir. Burada Gürcüstanla Azərbaycan digər sahələrdə olduğu kimi, bu sahədə də fəal əməkdaşlıq edəcək.” [2]

İ.Əliyev Cənubi Qafqazda iqtisadi potensialı artırmaq üçün enerji resursları ilə yanaşı, nəqliyyat dəhlizlərinin də “gözəl imkanlar” yaratdığını götürür:

“Onu da bildirməliyəm ki, Gürcüstanla Azərbaycan arasında yükdaşımanın həcmi bu il 75 faiz artıb. Mən bildirmək istəyirəm ki, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun ötürmə qabiliyyətini biz 5 milyon tona çatdırmaq fikrindəyik. Eyni zamanda, Gürcüstan limanlarından istifadə edərək Orta Asiyadan və bütövlükdə Asiyadan Qərb istiqamətinə və əks istiqamətə ötürülən yüklərin həcmi artırılması artıq yeni reallıq yaradır. Biz Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanının ötürmə qabiliyyətini 15 milyon tondan 25 milyon tona çatdırmaq istəyirik. Ona görə Gürcüstanla Azərbaycan arasında nəqliyyat sahəsində sıx koordinasiya aparılmalıdır. Çünki bizim birgə layihələrimiz eyni vaxtda tamamlanmalıdır. Tranzit ölkə olmaq üçün mütləq qonşularla yaxşı münasibətlərin olmalıdır. Çünki qonşularla bu münasibətlər olmadan heç bir ölkə etibarlı tranzit ölkəyə çevrilə bilməz. Bizim isə Gürcüstanla dostluq, qardaşlıq, tərəfdaşlıq münasibətlərimiz bu imkanları yaradır.” [2] Deməli, Azərbaycanın iqtisadi potensialı təkcə regionda deyil, bütövlükdə dünyada və Avropada böyük inteqrasiyaedici gücə malikdir. İki qardaş ölkə - Gürcüstanla Azərbaycan arasındakı regional əməkdaşlıq Cənubi Qafqazda, Avropada və bütün dünyada iqtisadi kooperasiya üçün təkanverici qüvvə kimi əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticə

Beləliklə, Azərbaycanın 44 gühlük Vətən müharibəsindən sonra Türkiyə və Azərbaycanın təklif etdiyi “3+3” əməkdaşlıq formatı, Zəngəzur dəhlizi layihələri ən optima variant kimi, Azərbaycan-

Gürcüstan-Ermənistan məsləhətləş-məsinin formatı olaraq gerçəkləşə bilər. Formatın həyata keçməsi üçün Ermənistanın da qəbul edəcəyi 5 prinsip əsasında sülh müqaviləsinin imzalanması, sərhədlərin delimitasiyası və demarkasiyası və Zəngəzur dəhlizinin yaradılması zərurətə çevrilmişdir. “3+3” formatı əsasında beynəlxalq təcrübəyə (Skandinaviya və Cənub – Şərqi Asiya ölkələrinin regional formatlarına) əsaslanan “Ümumi Qafqaz Evi” konsepsiyası irəli sürüldü. Bu zaman həmin təcrübənin müsbət cəhətlərindən istifadə olunması zərurəti diqqətə çatdırıldı. Eyni zamanda Azərbaycanın iqtisadi potensialı regional inteqrasiyanın təkanverici qüvvəsi kimi çıxış edir. Prezident İlham Əliyevin Gürcüstana son səfəri zamanı Baş nazir İrakli Qaribaşvili ilə mətbuat üçün birgə bəyanatında göstərmişdir ki, Azərbaycanla Gürcüstan arasında strateji tərəfdaşlıq, müttəfiqlik əlaqələri iqtisadi sahədə böyük imkanlar yaradır, Cənubi Qafqaz ölkələri arasındaregional əməkdaşlıq və inteqrasiya modelini möhkəmləndirir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. ASEAN ... ASEAN ölkələri: siyahısı, fəaliyyəti və məqsədi. // <https://az.unansea.com/asean-asean-oelkeleri-siyahisi-faeliyyeti-ve-meqsedi/> // 08.11.2022
2. Azərbaycan Prezidenti və Gürcüstanın Baş naziri mətbuata bəyanatlarla çıxış ediblər: Prezident İlham Əliyevin bəyanatı (*Mçxeta*, 21 oktyabr 2022-ci il) // Nitqləri, çıxışları, bəyanatları, müsahibələri/<https://files.preslib.az/projects/xs/fes2/2022.pdf/23/10/2022>
3. Bayramov Y. Sülh danışıqları Azərbaycanın irəli sürdüyü 5 təməl prinsipinə əsaslanır // <https://xalqgazeti.com/az/news/1103428.11.2022>.
4. Əhmədخانلی C. Zəngəzur dəhlizinin üç müstəvidə əhəmiyyəti. <https://top-center.org/az/eks-pert-reyi/3247/zengezur-dehlizinin-uc-mustevide-ehemiyeti> 2/6 06.11.2022.
5. Əliyev R. “3+3” formatı təkcə siyasi və təhlükəsizlik deyil, həm də iqtisadi baxımdan böyük potensial vəd edir // <https://az.trend.az/azerbaijan/politics/3546179.html>. 26 Yanvar 2022
6. “Qafqaz Evi” ideyası yenidən gündəmə gəlib // <https://sherg.az/arxiv/633522/605.11.2022>.
7. İsmayıl. “Qafqaz Evi” ideyası yenidən gündəmə gəlib // <https://sherg.az/arxiv/6335213.03.2019>
8. Nikol Paşinyanın sülhməramlılarının mandatı ilə bağlı təklifi rədd edilib - BBC News Azərbaycanca // <https://www.bbc.com/azeri/region-63396895> 31.10.2022.
9. Şəkəraliyev Arif, Şəkəraliyev Qoşqar. Azərbaycan iqtisadiyyatı: reallıqlar və perspektivlər. Bakı: «Turxan» NPB, 2016. -536 s.
10. Левакин А.Б. Региональное сотрудничество и проблемы безопасности: опыт скандинавских стран – автореферат диссертации по истории. Москва, 1993 // <https://cheloveknauka.com/regionalnoe-sotrudnichestvo-i-problemy-bezopasnosti-opyt-skandinavskih-stran> .05.11.2022
11. Хачатрян А. 3+3 или 3+2: новый формат решения проблем на Южном Кавказе // <https://jam-news.net/ru33-или-32-новый-формат-решения-проблем-на-южном-кавказе>. 12.11.2021

ДИАЛОГ НА ЮЖНОМ КАВКАЗЕ: ПЕРСПЕКТИВЫ СТАБИЛЬНОСТИ, БЕЗОПАСНОСТИ И РАЗВИТИЯ

Ульвия Гурбанова

Резюме. В статье была исследована платформа сотрудничества в формате 3+3, предложенная Турцией и Азербайджаном для обеспечения стабильности и безопасности на Южном Кавказе. Платформа сотрудничества будет выступать в качестве политической и экономической основы азербайджано-грузино-армянских консультаций, а также способствует подписанию мирного договора между Азербайджаном и Арменией, осуществлению делимитации и демаркации, необходимостью создания Зангезурского коридора. Автор акцентирует внимание на создании концепции «Общего кавказского дома» на основе международного опыта, обеспечения стабильности и безопасности на Южном Кавказе, энергетических проектов и экономического потенциала Азербайджана. Так же, автор отмечает, что все это имеет решающую роль в интеграции.

Цель: рассмотреть политологический аспект обеспечения мира, спокойствия, безопасности и осуществление регионального сотрудничества на Южном Кавказе, после Второй 44-дневной карабахской войны.

Методология: в статье привлекает внимание ретроспективный анализ объективных факторов становления и развития регионального сотрудничества Азербайджана, выявление и анализ его основных этапов, что позволяет понять логику принятия тех или иных политических решений. Особое значение имеет также, компаративистский метод и принцип контекстного анализа.

Научная новизна: проведен системный анализ стратегических целей Азербайджана и форматов регионального сотрудничества в отношениях с соседними государствами. Выявлены особенности и основные направления развития региональной политики Азербайджана в отношении Грузии, Армении, России, Ирана, Турции. Теоретически обоснован топливно-энергетический комплекс Азербайджана, раскрыт региональный экономический потенциал Азербайджанской Республики, его роль в обеспечении интеграции.

Ключевые слова: Южный Кавказ, формат 3+3, 3+2, Азербайджан, Грузия, Армения, экономический потенциал, Общий Кавказский дом, безопасность

**DIALOGUE IN THE SOUTH CAUCASUS:
PROSPECTS FOR STABILITY, SECURITY AND DEVELOPMENT
Ulviya Qurbanova**

Abstract. In the article, the 3+3 cooperation format offered by Turkey and Azerbaijan to ensure stability and security in the South Caucasus, that format will act as the political and economic basis of Azerbaijan-Georgia-Armenia consultations, the signing of the peace treaty between Azerbaijan and Armenia, the implementation of delimitation and demarcation, the Zangezur corridor the necessity of its creation has been investigated. The author focuses on the establishment of the "General Caucasian House" concept based on international experience in ensuring stability and security in the South Caucasus, energy projects of Azerbaijan's economic potential, energy policy, export of electricity to world markets as a new project, transport corridors, successful use of the transit potential of Georgia and our country. also mentioned that it plays a decisive role in integration.

The goal is to examine the political science aspect of ensuring peace, tranquility, security, and implementation of regional cooperation in the South Caucasus after the 44-day Karabakh war II.

Methodology-In the article, the retrospective analysis of objective factors in the formation and development of regional cooperation of Azerbaijan, the identification and analysis of its main stages attract attention, which allows to understand the logic of making certain political decisions. the systematic method is of particular importance. The comparative method and the context-analysis principle were also used in the work.

Scientific novelty - a systematic analysis of Azerbaijan's strategic goals and regional cooperation formats in relations with neighboring states was carried out, the features of Azerbaijan's regional policy in relation to Georgia, Armenia, Russia, Iran, and Turkey were revealed, the main development directions of Azerbaijan's fuel and energy complex were theoretically justified, the regional economic potential of the Republic of Azerbaijan its role in ensuring integration has been revealed.

Keywords: South Caucasus, 3+3, 3+2 format, Azerbaijan, Georgia, Armenia, economic potential, Common Caucasus house, security